

Kültürel Çalışmalar ve Türkiye Serüveni

PROF. DR. NAZİFE GÜNGÖR

Öz

Batı'nın eleştirel düşünüş geleneği içerisinde doğup gelişen ve bir döneme damgasını vuran kültürel çalışmalar kısa sürede popüler oldu ve oradan dünyanın çeşitli ülkelerine yayıldı. Uğrak yerlerinden biri de Türkiye oldu. Burada 'uğrak yerlerinden biri' vurgusu kültürel çalışmaların Türkiye serüvenini anlatmak açısından önemli. Kültürel çalışmalar elbette ki gittiği her yerde aynı şansı yakalayamaz. Bazı ülkelerde uygun ortam bulurken, Türkiye'nin de aralarında yer aldığı diğer bazı ülkelerde ise düşe kalka tutunmaya çalışır. Bu yazıda da kültürel çalışmaların Türkiye'ye girişi ve tutunma süreci çeşitli boyutlarıyla irdelenmektedir. Elbette ki burada ayrıntılara çok da girilmeyip, bir makalenin sınırlılıkları içerisinde konuyu olabildiğince genel bir çerçevede içerisinde ele almak zorunluluğu vardır.

Anahtar Kelimeler: Kültürel çalışmalar, Çağdaş Kültürel Çalışmalar Merkezi, İngiliz Kültürel Çalışmalar, medya çalışmaları

Derleme

Geliş Tarihi: 20.05.2020

Kabul Tarihi: 09.06.2020

ORCID ID: 0000-0002-0749-2445

E-mail: nazife.gungor@uskudar.edu.tr

Cultural Studies and Turkey Adventur

PROF. DR. NAZİFE GÜNGÖR

Abstract

Cultural studies born into the tradition of critical thinking of the West had a great impact on the period and quickly became a very popular field. Then from there it began to spread to various countries around the world and in the meantime he had also come to Turkey. To explain the adventure of cultural studies in Turkey I would especially like to underline the haunt here.. Cultural studies, of course, have not had the same chance wherever they went. It has found more suitable environment in some countries, but not in other countries. journey of cultural studies in Turkey is going through very challenging as well. In this article dealt with the advent of cultural studies into Turkey and its retention efforts. Of course, we will not go into details here, but examine the subject in a general framework as much as possible within the limitations of this article.

Keywords: Cultural studies, Center for Contemporary Cultural Studies, British Cultural Studies, media studies

Compilation

Recieved: 20.05.2020

Accepted: 09.06.2020

ORCID ID: 0000-0002-0749-2445

E-mail: nazife.gungor@uskudar.edu.tr

1. Giriş

Kültürel çalışmalar seçkinci yaklaşımlara alternatif oluşturmak üzere oluşan bir düşünsel gelenektir. Seçkinci yaklaşımın aksine geniş toplum kesimleriyle ilişkilendirilen kültürel alanları ve de formları incelemeyi amaç edinmiştir. Popüler kültür, marjinal kültürel formlar, etnik kültürel alanlar vb. kültürel çalışmaların öncelikli ilgi alanları arasında yer alır. Dayandığı temeller, ortaya koyduğu kuram, kavram ve yöntembilimsel yaklaşımlarla interdisipliner bir karaktere sahip olup sosyal bilimlerin kapsamındaki bütün bilim dallarıyla bir biçimde etkileşim içerisinde. Yapısalcılıktan postyapısalcılığa, modernizmden postmodernizme, Marksizmden post Marksizme uzanan geniş ve oldukça da zengin bir bilimsel çeşitlilik üzerine temellenir. Sosyoloji, sosyal psikoloji, psikoloji, antropoloji, tarih, filoloji, siyaset bilimi, iletişim bilimleri, edebiyat, sanatsal alanlar, hatta mimari vs. pek çok disiplinden beslendiği içindir ki çoğu disiplin içerisinde akademik yer bulabilmiştir. Kültürel çalışmalar geleneği geliştirdiği kuramlar ve kavramlarla akademik ve entelektüel çevrelerden ilgi görürken, özellikle de yöntembilimsel alanda ortaya koyduğu araştırma ve çözümleme teknikleriyle de çeşitli bilimsel disiplinlerin sempatisini kazanarak, kısa sürede kendi anavatanının dışındaki yerlerde de bilinirlik kazanmış ve çeşitli üniversitelerde kendisine yer bulmuştur.

Kültürel çalışmalar bir yandan belli akademik çevrelerin sempatisini kazanırken, diğer yandan da ortaya koyduğu eleştirel tavırla ve de alışlagelen resmi söylemin dışında bir söylemle biçimlendiği için de egemen paradigma içerisinde konumlanmış çoğu akademik ve entelektüel çevrelerin tepkisiyle karşılaşmıştır. Burada dikkati çeken önemli bir nokta ise gerek kültürel çalışmalar geleneğini başlatan gerekse de bu gelenek içerisinde bir araya gelen düşünür ve entelektüellerin de çoğunlukla toplumun alt kesimlerinden ya da egemen kesim tarafından dışarıdakiler kategorisi olarak tanımlananların içerisinde çıkmış olmalarıdır. Başka bir deyişle göreceli de olsa değişen ve kısmen iyileşen koşulların da etkisiyle “dışardakiler” içeriye girmeye ve içeriğin gündemi üzerinde etkili olmaya başlamışlardı. Bu da içerdekileri, yani ezelden beridir toplumun üst kesimlerinden gelen, dolayısıyla da seçkinci bakış açısının egemen olduğu paradigmayı oluşturanları belli ölçüde rahatsız etmekteydi. Dolayısıyla da seçkinci bakışın toplumun üst sınıfıyla ilişkilendirerek tanımladığı kültür olgusu, bu yeni düşünce çevresinde tamamen farklı bir bakış açısıyla ele alınmaya ve incelenmeye başlanmıştı. Böylece seçkinci düşünce çevrelerinin, üzerinde düşünmeye değer bile görmedikleri alt toplumsal kesimlerin ya da sıradan niteliğiyle üstten baktıkları kitlelerin kültürlerinin, kültürel çalışmalar geleneği etrafında bir araya gelen düşünürler tarafından özellikle incelenmeye başlanması önemli kırılma noktalarından biri olarak kabul edilmelidir.

Kültürü, toplumun en üst kesiminde yer alan, her tür konfora sahip, toplumun küçük bir azınlığını oluşturan üst tabakayla ilişkilendirerek, güzel sanatlar ve edebiyatla sınırlandıran dar seçkinci bakışı tahtından eden bu radikal düşünsel tavır, elbette geçmişten gelen oldukça sağlam bir eleştirel geleneğin üzerine temellenmekteydi. 18. yüzyılda büyük düşünür Hegel tarafından, efendi-köle ilişkisinin analizinden hareketle geliştirilen diyalektik idealizm kuramıyla eleştirel düşünün temelleri atılmış; 19. yüzyılda ise bu düşünsel gelenekten de beslenerek gelişen Marksist düşünce bu anlamda çağa damgasını vurmuştu. İçerisinde yaşadıkları dönemlerin karakteri birbirinden tümüyle farklı olsa da her iki düşünürün çıkış noktası aynı olup ortaya koydukları düşünsel yaklaşımlar aynı auraya sahiptir. Her iki düşünür de içerisinde yer aldıkları sistemdeki eşitsiz ilişkilere vurgu yapmakta, ezilen, mağduriyet içerisinde yaşayan toplumsal kesimler lehine daha insancıl, daha eşitlikçi bir dünya hayaliyle düşüncelerini ortaya koymaktadırlar. Dolayısıyla da temelleri Hegel tarafından atılan, Marksist düşünce geleneği içerisinde iyiden iyiye olgunlaşan eleştirel yaklaşım, yirminci yüzyılda çeşitli düşünce çevreleri içerisinde kimi yerde karakterini aynen koruyarak, kimi yerde de farklı açılardan gelen dokunuşlarla değişip dönüşerek de olsa yolculuğuna devam etmektedir. Yirminci yüzyılın başlarından bu yana şöyle hızla bir göz atıldığında geleneksel Marksist düşünüşün bir yandan belli entelektüel ve akademik çevrelerde varlığını sürdürdüğü, dolayısıyla da 19. yüzyıldaki eleştirel söylemin bu çevrelerde aynen devam ettiği görülürken, diğer yandan da post Marksist yaklaşımlar şemsiyesi altında gelişen farklı düşünsel kulvarlarda çeşitlilik içerisinde başkalaşarak devam eden eleştirel kuramlar dikkati çekmektedir. Bu anlamdaki kuramsal yönelimlerin çoğunlukla yapısalcı ve de postyapısalcı yaklaşımlar içerisinde gelişmekte olduğu söylenebilir. Diğer yandan bu yaklaşımların etki alanı içerisinde yer alan düşünce çevrelerinin zaman zaman dönemselleşen koşulların da etkisiyle birtakım kurumsal yapılar dönüşerek daha etkin bir rol üstlendikleri gözlenmektedir. Yirminci yüzyılın başında Almanya'da, Frankfurt Üniversitesi bünyesinde kurulan ve Frankfurt Okulu adıyla popülerlik kazanan düşünce çevresi, yirminci ve yirmi birinci yüzyılın eleştirel düşünce geleneği üzerinde önemli etkiler yapmıştır. Aynı şekilde yirminci yüzyılın ortalarında İngiltere'deki Birmingham Üniversitesi bünyesinde kurulan ve bu yazının da çıkış noktasını oluşturan Çağdaş Kültürel Çalışmalar Merkezi de Avrupa'da gerek düşünsel anlamda gerekse de ekonomi politik ve sosyokültürel anlamda birtakım önemli dönüşümlerin yaşanmakta olduğu dönemselleşen ortama doğarak akademik ve entelektüel camiada önemli etkiler yaratmıştır. Burada ilginç bir noktaya dikkat çekmek gerekir. Şöyle ki Frankfurt Okulu düşünürleri geliştirdikleri kavramlarla, ortaya koydukları kuramsal çalışmalarla ve de yaklaşımlarla akademik ve entelektüel çevrelerde çok daha yaygın bir

etki yaptıkları hâlde, Almanya'nın dışındaki başka ülkelerde bu gelenek üzerinden kurumsal yapılanmalara gidilmemiş oysa kültürel çalışmalar geleneğinin çeşitli ülkelerde kurumsal yapılar içerisinde yoluna devam ettiği görülmektedir. Kültürel çalışmalar geleneğinin Türkiye'de de üniversite yapısı içerisinde konumlandığı söylenebilir. Lisans ve lisansüstü düzeyde açılan programlarla kültürel çalışmaların yükseköğrenimin içerisine eklemleendiği gözlenmektedir. Burada eklemleme sözcüğünün altını çizmek gerekir. Çünkü makalenin ayrıntılarında da üzerinde durulacağı gibi kültürel çalışmalar Türkiye'deki üniversitelerde hâlâ tam anlamıyla yerleşik hâle gelebilmiş değil ve varlığını bir bakıma göçmen kimliğiyle devam ettirmektedir. Bu yazıda da kültürel çalışmaların Türkiye'de nasıl başladığı ve nasıl bir süreç içerisinde evrildiği ana hatlarıyla ele alınmaktadır. Ama öncesinde genel olarak kültürel çalışmalar geleneğinin ortaya çıkış ve gelişme öyküsüne, bu yazıya da temel oluşturması açısından kısaca değinmekte yarar var.

2.Kültürel Çalışmalara Temel Oluşturan Düşünsel Yaklaşımlar ve Kurumsallaşma Süreci

Kültürel çalışmalar geleneği her ne kadar 20. Yüzyılın ikinci yarısında kurumsal yapılanmayla kendisini gösterdiyse de arka planda ona kaynak oluşturan zengin bir düşünsel geçmiş olduğu kuşkusuz. Kültürel çalışmalar geleneğinin oluşumuna temel oluşturan düşünsel yaklaşımlar, yapısalcı ve Marksist yaklaşımlar olarak sıralanabilir. Yapısalcı yaklaşımların etkisi daha sonra postyapısalcı yaklaşımlara doğru evrilerek devam ederken, Marksist yaklaşımlar da zamanla yerini Frankfurt Okulu ve Gramscian kuramlar içerisinde biçimlenerek gelişen yeni Marksist yaklaşımlara bırakır.

İnsan pratikleriyle doğrudan ilişkili olguların kavramsallaştırılması genel olarak zordur. Çünkü yalnızca pratiğin kendisini en yalın hâliyle tanımlamakla yetinmek yerine, onu insanın içerisinde yer aldığı toplumsal ortamda oluşan çeşitli ilişkilerle birlikte de tanımlamaya gerek duyulur. İşte tam da bu noktada farklılıklar ve hatta çatışmalar söz konusu olabiliyor. Kültüre ilişkin tanımlar ve kavramsallaştırmalar da böyle bir karakter taşımaktadır. Bu karakteristik yanı nedeniyle de kültür kuramı çeşitli düşünsel yaklaşımlar içerisinde farklı anlamlar yüklenilerek geliştirilmiş, kültürel çalışmalar geleneğinin de odağında yer almıştır.

Antropolojik açıdan bakıldığında kültür, ekip biçme (cultivation) sözcüğünün 'cult'/kült kökünden kaynaklı olarak insanın öğrenmesi, eğitilmesi, deneyim biriktirmesi, gelişmesi, olgunlaşması olarak ele alınır. Bu yanıyla insanlar kültürlü ve kültürsüz olarak ayrılırken onların oluşturduğu topluluklar da gelişmiş, uygarlaşmış toplumlar ya da uygarlıktan, dolayısıyla da kültürden nasibini almamış

olanlar biçiminde ikiye ayrılmıştır. Gündelik dilde sıklıkla kullanılmakta olan kültürlü/kültürsüz ayrımının temelinde de kültürün bu düz anlamsal tanımlamasının olduğunu belirtelim. Bu tanım doğrultusunda aynı toplum içerisinde eğitim öğretim vs. olanaklara sahip olup da kendilerini geliştirenler kültürlü, söz konusu olanaklardan yoksun olanların kültürsüz; aynı biçimde ekonomik ve teknolojik olarak güçlü ülkelerin uygar, diğerlerinin barbar vb. niteliklemlerle sınıflandırıldıkları bilinmektedir. Bu yaklaşım, zaman içerisinde kültürü güzel sanatlar ve edebiyatla sınırlayarak toplumun üst tabakasıyla ilişkilendiren seçkin kültür kuramına temel oluşturmuştur. M. Arnold, F.R. Leavis, T. S. Eliot gibi kültür kuramcıları söz konusu seçkin yaklaşımın en ateşli savunucuları olarak bilinirler. Kitlelere yukarıdan bakan bu seçkin düşünürler, yüksek sınıfın kitleleri eğiterek, güzel sanatlara, edebiyat ve müziğe, yani seçkin sanata yönlendirerek toplumlara cehaletten kurtarmaları gereği üzerinde ısrarla dururlar (Smith, 2008:14).

Aristokrasinin içerisinde yetişen ya da burjuvaziden gelme düşünürlerin seçkin bakış açılarıyla ortaya konulan kültür odaklı bu yaklaşımlar, toplumun alt kesimlerinden aydınların yetişerek alana girmeleriyle birlikte yerini daha demokratik yaklaşımlara bırakmaya başlar. İşçi sınıfı ailesinden yetişme kültür kuramcısı Raymond Williams'ın görüşleri bu anlamda önemli bir kırılma noktası olur. Williams (1993), kültüre ilişkin diğer tanımları da yok saymaz ancak çok daha kapsamlı bir bakışla kültürü bütün bir yaşam biçimi olarak ele alır. Bu bakış açısına göre kültür; bir insanın, bir grubun ya da bir toplumun inançlarının, geleneklerinin, göreneklerinin, ürettiklerinin tümüne, yani bütün bir yaşam biçimine karşılık gelir. Kültürü güzel sanatlar ve edebiyatla sınırlı tutan seçkin bakışa gerçek anlamda bir alternatif oluşturan Williams'ın bu yaklaşımıyla birlikte akademik ve entelektüel çevrelerde kültürün üretimle doğrudan ilişkilendirilerek ele alınmaya başlandığı gözlenmektedir. Williams'ın açtığı yolda yine işçi sınıfı ailelerden yetişen ve İngiltere'nin seçkin üniversitelerinde eğitim görerek akademik hayata atılan Richard Hoggart ve E.P. Thompson'un da yol arkadaşlığı yapmaya başlamalarıyla birlikte düşünce hayatına farklı bir pencereden bakma olanağı doğmuş oluyordu. Başka bir pencereden bakmak, farklı şeyler görebilmek demektir. Dışardaki ya da öteki olarak tanımlanarak akademik ve entelektüel yaşamın dışında tutulanlar içeriye girmiş ve içerinin gündemini değiştirmeye başlamışlardı bile. Adı geçen üçlüye yine toplumun ötekisi konumundaki bir siyahi göçmen olan Stuart Hall'ın da katılımıyla kültüre sıradan insanın, bütün bir toplumun, toplumdaki tüm kesimlerin penceresinden bakan kültürel çalışmalar düşünce çevresi biçimlenmeye başlamıştı.

Dil bilim odaklı düşünsel yaklaşımların da kültürel çalışmalar geleneğinin oluşmasındaki etkileri oldukça önemlidir. Özellikle de dil bilimi yapısalcı bir yaklaşımla ele

alan, bu yanıyla yapısalcı düşünsel yaklaşımın da kurucusu olarak bilinen Ferdinand de Saussure'un (2001) kültürel çalışmalar üzerindeki etkisi oldukça önemlidir. Saussure'nin yapısalcı bakışı kültürel çalışmaların kurucu düşünürleri Raymond Williams, Richard Hoggart ve Stuart Hall'ın düşünceleri üzerinde belli ölçüde etkili olmuştur. Özellikle de Williams'ın kültürün bir yapı olarak görülmesi, kültürel formların belirleyiciliği yönündeki düşünceleri yapısalcı yaklaşımdan izler taşır.

Yirminci yüzyılın başlarında modernleşmenin bütünlükçü yaklaşımları içerisinde geliştirilen yapısalcı yaklaşımın yirminci yüzyılın ortalarına doğru etkisini yitirdiği ve yerini postmodernist düşünsel iklimin içerisinde gelişme gösteren postyapısalcı yaklaşımlara bıraktığı gözlenmektedir. Fransız düşünür Louis Althusser'in görüşleriyle biçimlenen yapısalcılıktan postyapısalcılığa geçiş sürecinin sancıları kültürel çalışmalar geleneği içerisinde de yansımaları bulur. Althusser'in bir yandan ideoloji, kültür, okul, devlet gibi büyük yapılar içerisinden yaptığı çözümlemelerle yapısalcı görüşün temsilciliğini yapması, diğer yandan da özne bireyi ideolojinin içerisinde kurulan parçalanmış, yerinden edilmiş özneye dönüştürerek postyapısalcılığa doğru kayan görüşleri tam anlamıyla iki gelenek arasındaki geçişi işaret ediyordu (Althusser, 2003). Althusser'in devlet, okul, medya, ideoloji gibi büyük yapılar içerisinde gelişen makro iktidar argümanının Fransız postyapısalcı düşünür Michel Foucault'ın (1999) mikro iktidar argümanına doğru taşınmasının etkisi, kültürel çalışmalar düşünürleri arasında etkisini göstermeye başlar. Ardından Derrida'nın (1978) metni öne çıkaran, inşa eden özne yerine, inşa edilen ve kaygan özne tanımlamalarıyla kültürel çalışmalar içerisine nüfuz etmesi söz konusu düşünsel geleneğin yapısalcılıktan postyapısalcılığa doğru kaymakta olduğunu açıkça göstermekteydi.

Diğer yandan da modern düşünsel iklimde ortaya çıkan ve kültürel çalışmaların kuruluş aşamasını biçimlendiren yaklaşımların yerini yine 1970'li yılların ortalarına doğru postmodern düşünsel iklim içerisinde gelişen çeşitli yaklaşımlara bıraktığı görülmektedir. Postmodernist çizgide öne çıkan Laclau ve Mouffe (Adaklı, 2001) tarafından parçalanmış kimlikler üzerinden geliştirilen radikal demokrasi kavramının kültürel çalışmalar içerisinde etkili olmaya ve yeni bir tartışma, hatta çatışma zemini yaratması dikkati çeker.

Kültürel çalışmalar düşünürlerinin egemen düşünceye aykırı tavırlarında, kültür literatürüne farklı bir jargonla girmelerinde elbette eleştirel düşüncenin kurucusu Marksist yaklaşımın da önemli bir etkisi vardı. Williams'ın (1997), kültürü insanın iş yapış biçimi, insan topluluklarının bütün bir üretimi olarak materyalist bir bakış açısıyla ele alması bu etkiyi ortaya koymaktadır. Kültürel Çalışmaların kurucularından Thompson'un (2004) işçi sınıfı odaklı çalışmaları da bu etkiyi açıkça göster-

mektedir. Seçkin sınıfın sanatsal üretimiyle sınırlı tutulan kültür olgusunun, seçkin bakışın sınırları dışına çıkarılarak işçi sınıfıyla birlikte ele alınması ve her tür emekle ilişkilendirilmesinin arkasında elbette ki Marksist düşüncenin emek-değer kuramı vardı. Aynı şekilde Hoggart'ın *The Uses of Literacy* (Okuryazarlığın İşlev) i adlı ünlü kitabında kitlelerin eğitiminde okuryazarlığın önemine dikkat çekmesi, seçkin bakış tarafından o döneme kadar akademik çalışma kapsamına alınmaya değer bulunmayarak dışlanan, hor görülen, cahil ve kültürsüz olarak nitelenerek kayıt dışı bırakılan toplum kesimlerinin akademik çalışma alanı kapsamına alınmasının arkasında yine Marksist düşüncenin etkilerini okumak mümkündür.

Marksist düşüncenin kültürel çalışmalar düşünürleri üzerindeki etkisi, yeni Marksist düşüncenin gelişmesiyle birlikte zayıflar, daha doğrusu değişime uğrar. Marksist yaklaşımdan beslenmekle birlikte Marksizmin, erken modernleşme dönemine doğan kuram ve kavramlarını yeni koşullara uyumlandırmaya ilişkin ilk çabaların Almanya'nın Frankfurt Üniversitesi bünyesinde kurulan Frankfurt Okulundan geldiği söylenebilir. Frankfurt Okulu, Marksist yaklaşımda merkezi öneme sahip ekonomi politik analizin olanaklarından yararlanır ancak ilgisini daha çok kültüre yöneltir. 20. yüzyılın başlarında Avrupa'da popüler bir nitelik kazanan kitle toplumu kavramı Frankfurt Okulunun da çalışmalarının odağında yer alır. Bu bağlamda kitle kültürü ve kültür endüstrisi kavramları Frankfurt Okulu düşünce çevresinin ayrıntılı çalışmalarına konu olur (Slater, 1998). Okulun kültür odaklı düşünüş tarzı bir bakıma Marksist düşüncede de dönüşümün başlaması olarak kabul edilebilir. Okul, ortaya koyduğu kültür odaklı kuram ve kavramlarla kültürel çalışmalar düşünürleri için de esin kaynağı olur ancak iki düşünsel gelenek arasında benzerliklerin yanında önemli farklılıklar da söz konusu olur. Şöyle ki Frankfurt Okulu için kitle kültürü kavramı, modernleşmeye de bir tür karşı duruşu ifade edecek biçimde olumsuzlamanın odağına yerleştirilir. Oysa kültürel çalışmaların özellikle de kurucu babaları kitle kültürü kavramı yerine popüler kültür kavramını kullanmayı tercih ederek sıradan insanın kültürüne daha olumlu bir tavırla yaklaşırlar. Frankfurt Okulunun, kitle kültürünün yapay üretim ortamı olarak nitelediği ve ekonomi politik yaklaşımın etkisinde kültürün üretim koşullarına odaklanmak üzere geliştirdiği kültür endüstrisi kavramının yerini kültürel çalışmalarda, toplumsal yapıların içerisinde oluşan ve kendisi de bir yapı olarak tanımlanan kültürel alan ya da formlar almaktadır. Ayrıca Williams başta olmak üzere kültürel çalışmaların kurucu düşünürleri, Frankfurt Okulunun kültürel üretimin endüstriyel ortamı nitelenmesiyle olumsuzladıkları kitle iletişim araçlarını toplumun geliştirici aygıtları kategorisinde değerlendirirken sonraki düşünürleri araçların kendilerinden çok içerik üzerinde yoğunlaşırlar. Böylece Frankfurt Okulu düşünürlerinin

ekonomi politik temelli kültür tartışmaları da kültürel çalışmalar düşünürlerinin ilgi alanının kapsamı dışına çıkmış olur. Diğer yandan Frankfurt Okulunun toplum, kitle, birey gibi bütünsel yapılarının yerini kültürel çalışmalar geleneğinde parçalanmış toplumsal kesitler, parçalara ayrılmış özne birey alır. Bu farklılıkların temel nedeni ise Frankfurt Okulunun modernleşmeci yaklaşımların ortasına doğması, kültürel çalışmaların ise temeli modern dönemde atılsa da postmodern dönemin içerisinde gelişip serpilmesidir.

Kültürel çalışmalara Marksist bir etki de, yeni Marksist yönelim içerisinde İtalyan düşünür Antonio Gramsci'den gelir. Hegemonya kavramıyla Kültürel Çalışmalar Geleneğinin özellikle de kurucu babaları olarak bilinen Raymond Williams ve Stuart Hall'ın düşünceleri üzerindeki etkisi önemlidir. Hem önemli bir kuramcı hem de eylem adamı olarak bilinen Gramsci, modern dönemin demokratik toplumlarında iktidarın hegemonik ilişki ortamında, rızaya dayalı olarak üretilip işletildiğini savunur. Demokratik toplumlarda özellikle de sivil toplumsal yapılanmaların önemli hegemonik alanlar olduğuna dikkat çeker. Hegemonik ilişki ortamında iktidarın yerleştirilmesi ve sürdürülmesinde aydınların önemli rol oynadığını da belirtir. Özellikle de dönemsel olarak ortaya çıkan ve içerisinde yer aldıkları dönemin iktidarlarına bir biçimde eklenen organik aydınlar hegemonik ilişkinin yürütülmesinde önemli bir role sahiptirler (Gramsci, 1997).

Gramsci'nin hegemonya ve aydın kuramına ilişkin analizlerinin Williams'ın kültürel analizlerindeki etkisi son derece belirgin. Her şeyden önce Williams için kültür önemli bir hegemonik ilişki alanı olarak işlev görmektedir. Bu nedenle de insanın ve toplumun gelişmesi için öncelikli olarak bu alanın geliştirilmesi önem taşımaktadır. Bunun için de kitle iletişim araçlarının ve toplumdaki tüm eğitim kurum ve aygıtlarının bu yönde işletilmesi gerektiğini savunur (Williams, 2003). Gramsci'nin düşünceleri kültürel çalışmaların özellikle yapısalcılığa yakın duran düşünürleri üzerinde önemli ölçüde etki yapar. Bu etkinin özellikle de Althusser'in düşünceleri içerisinde işlediği söylenebilir.

Kültürel çalışmalar geleneği yukarıda özetlenen düşünsel temeller üzerine kurulur ve kurumsallaşır. Kültür odaklı toplumsal çalışmalar yapmak üzere bir araya gelen Raymond Williams, Richard Hoggart, E. P. Thompson ve Stuart Hall; İngiltere'nin Birmingham Üniversitesi İngiliz Dil ve Edebiyatı Bölümü içerisinde kendilerine yer bulurlar ve 1964 yılında Çağdaş Kültürel Çalışmalar Merkezi (Center for Contemporary Cultural Studies – CCCS) adı altında kurumsallaşırlar. Merkezin ilk dönem çalışmalarının başında ırkçılık, milliyetçilik, etnikçilik, cinsiyetçilik gibi konular yer alır. O sıralarda hem Amerika'da hem de Avrupa'da etnik ve cinsiyet kimlikleri etrafında yoğunlaşan toplumsal hareketler, direniş ve eylemler yaşan-

maktadır. Üniversite kampüsleri oldukça hareketlidir. II. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa ülkeleri bir yandan siyasal, ekonomik ve toplumsal olarak toparlanmaya çalışırken diğer yandan da kapitalizmin kriz sancıları derinden hissedilmeye devam etmektedir. Bu arada bu yeni durumu açıklamak, dahası meşrulaştırmak üzere akademik çevrelerde yeni liberal paradigma içerisinde, çoğulculuk, çeşitlilik, heterojenlik vb. argümanları da dayanak olarak biçimlenen düşünsel yönelimler kendisini gösterirken dönemin egemen düşünsel iklimi de oluşmaya başlamıştır.

İşte tam da böyle bir ortamda insana ve topluma, kısacası hayata başka bir pencereden bakan, dolayısıyla da başka bir anlayışla yola çıkan ve yukarıda adı geçen düşünürler, kültürel çalışmalar düşünce çevresi içerisinde alternatif bir düşünsel gelenek oluşturmak hevesiyle bir araya gelirler. Merkezin ilk yıllardaki çalışmaları bu amaçlarıyla örtüşse de gidişat hep böyle olmaz ve ilerleyen dönemlerde siyasetin de çeşitli baskı ve engellemeleriyle giderek egemen paradigmanın içerisinde entegre olarak yollarına devam ederler. Alternatif argümanlar, kuram ve kavramlar geliştirmeye devam etseler de bunlar kendi sınırlı alanlarında akademik tatminin ötesinde bir etki yaratmaz. Ancak ortaya koydukları kuram, kavram ve özellikle de yöntemlerle kültürel çalışmaların geleneği gerek İngiltere’de gerekse de dünyanın çeşitli üniversitelerinde filoloji, sosyoloji, antropoloji gibi bölümlerle entegre biçimde yayılmaya devam ettiği görülmektedir.

3. Dünya’da Kültürel Çalışmalar

Kültürel Çalışmaların yayılma serüveninde ilginç noktalar da dikkati çekmekte. Şöyle ki kültürel çalışmalar, kendi anavatanındaki parlak döneminin sonuna gelirken başka ülkelerde canlanmaya başlamıştı. Ama ilginç olan şey, bu düşünsel geleneği diğer ülkelere de yine çoğunlukla İngilizlerin taşımakta olmasıydı. Örneğin, İngiliz asıllı iletişim bilimci John Fiske, kültürel çalışmalar geleneğinin Amerika’da tanınmasında öncü rol aldı. 1987 yılında Cultural Studies (Kültürel Çalışmalar) dergisini de çıkarmaya başlayan Fiske, alanın Amerika’daki öncülerinden biridir. Amerika’da kültürel çalışmalar geleneği daha çok popüler kültür, feminizm, post-kolonyal çalışmalar, medya çalışmaları vb. üzerinde yoğunlaşır. Kültürel çalışmaların İngiltere’den sonraki ikinci vatanı Amerika’dan da önce Avustralya’dır. Çoğu üniversitesi İngiltere’dekilerin uzantısı niteliğinde yapılmış olan Avustralya, bu özelliği nedeniyle İngiltere’de ortaya çıkan her gelişmeyi neredeyse eş zamanlı olarak alıp sahiplenmesiyle bilinir. Örneğin, bu alanda ilk profesyonel derneğin Avustralya’da kurulduğu görülmektedir. Avustralya Kültürel Çalışmalar Derneği adıyla bilinen dernek, alanda çeşitli dergiler de yayımlamaktadır. Kültürel çalışmaların ilgi gördüğü bir diğer ülke ise Kanada’dır. Harold Innis ve Marshall McLu-

han'ın etkisinde Kanada'da kültürel çalışmalar çoğunlukla iletişim teknolojileri, toplum ve kültür odaklı çalışmalarla biçimlenir.

Kültürel çalışmaların Afrika ve Latin Amerika'daki serüveni ilginçtir. Afrika'da bu kapsamda üçüncü dünya ülkelerine ilişkin konular, az gelişmişlik vb. ele alınır. Journal of African Cultural Studies (Afrika Kültürel Çalışmalar Dergisi) adlı dergiy-le de alanda çeşitli makalelerin yayımlanmasına olanak verilir.

Latin Amerika'da ise kültürel çalışmalar kapsamında çoğunlukla sömürgecilik, kent kültürü, kapitalizm karşıtlığı gibi konular ele alınır. Latin Amerika'da kültürel çalışmalar alanında dikkat çeken yayınların başında Journal of Latin American Cultural Studies (Latin Amerikan Kültürel Çalışmaları Dergisi) adlı süreli yayın gelmektedir.

Kültürel çalışmalar Avrupa'nın İspanya, Fransa, Portekiz gibi ülkelerine de yayılır. Bu arada Asya ülkelerinde önemli oranda bir yaygınlaşma dikkati çeker. Özellikle de Hindistan'da kültürel çalışmaların, yine İngiltere üniversiteleri etkisinde önemli oranda yaygınlaştığı dikkati çekmektedir. Ancak Hintliler kültürel çalışmalar geleneği içerisinde oluşan yöntembilimsel olanakları kendi özgün kültürel araştırmalarını yapmak üzere kullanmakta oldukça başarılı olurlar. Hatta kültürel çalışmalar geleneğinin İngiltere'de gerileme dönemiyle Hindistan'daki yükseliş dönemi arasında neredeyse bir eş zamanlılık olduğu bile söylenebilir.

4. Türkiye'de Kültürel Çalışmalar

Şurası bir gerçektir ki Batılı entelektüellerce geliştirilen düşünce ve kuramlar genellikle Türkiye'nin akademik ve entelektüel ortamına kolayca giriş yapmakta ve popülerlik kazanmaktadır. Ancak söz konusu düşünce ve kuramların çoğunun içselleştirilemediği, dolayısıyla da sıklık ve dağınıklık içerisinde değinilerle geçiştirildiği söylenebilir. Bunun temel nedeni ise bu düşünsel kuram ve yaklaşımların oluşturucu öge ve dinamiklerinin içerisine doğdukları ortama özgü olmasıdır. Doğdukları ortamın dışına taşınmaları söz konusu olabilir ancak geldikleri yeni ortama entelektüel ve akademik ustalıklarla sentezlenmeleri gerekmektedir. Dolayısıyla da Batı'dan ya da dünyanın başka kesitlerinden Türkiye'ye birtakım düşünsel kuram ve yaklaşımların taşınması Türkiye'ye entelektüel ve akademik zenginlik kazandırabilir ama bunun olabilmesi için taşınan bilimsel ve de entelektüel bilginin Türkiye'nin entelektüelleri ve akademisyenleri tarafından derinlemesine kavranması ve buradaki sorun, durum ve olguları çözümlenmeye uygun hâle getirilmesi, yani buranın akademik ve entelektüel ortamsal karakteriyle sentezlenmesi gerekmektedir. Oysa genel olarak bakıldığında Türkiye'ye dışardan, özellikle de Batılı entelektüel ve akademik çevrelerden aktarılan bilimsel ve entelektüel bil-

gi çoğunlukla aynen kopyalanmakta ve içselleşmiş bir kavrayışa dönüştürülmektedir, ezber bilgi niteliğinde aktarılmaktan öteye götürülememektedir. Kültürel çalışmalar geleneğinin Türkiye yolculuğunun iz sürümü yapıldığında da benzer durumun söz konusu olduğu gözlenmektedir. Sürecin ayrıntılarına geçmeden önce burada ilginç bir noktaya daha dikkat çekmek gerekir. Türkiye’de akademik ortamın içerisinde ya da dışında pek çok kimse kültürel çalışmalar kavramını sıklıkla kullanmakta, ancak bu kullanımların çoğunun söz konusu gelenekle ilgisi olmadığını da belirtmek gerekir. Hatta “kültürel çalışmalar” adı altında yerel nitelikte çeşitli dernek yapılanmaları da dikkat çekiyor, ancak bunların da kavramı gelişigüzel kullandıkları, aslında bilinen anlamıyla “kültürel çalışmalar” dan haberdar olmadıkları da gözlenmektedir. Aynı durumun Türkiye’nin bazı üniversite bünyelerinde açılan ve kültürel çalışmalar başlığını taşıyan akademik programları için de söz konusu. Nitekim bu adla açılan programların müfredatları incelendiğinde gerçek kültürel çalışmalar geleneğiyle uzaktan yakından ilgileri olmadığı, gelişigüzel bir adlandırma yapıldığı dikkati çekmektedir. Bunun da temel nedeni, kültürel çalışmalar düşünsel geleneğinin Türkiye’de çok dar bir akademik çevre içerisinde kalmasıdır.

4.1.Dıştan Yönlendirmeli Başlangıç

Kültürel çalışmaların Türkiye’ye girişi 1990’ların ortalarına rastlar. Ege Üniversitesi Amerikan Kültürü ve Edebiyatı, İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümleri ile Türk Amerikan Çalışmaları Derneğinin iş birliği ile 1995 yılında İzmir’de düzenlenen Kültürel Çalışmalar Sempozyumu bir başlangıç olur. Bir süre her yıl düzenli gerçekleştirilen sempozyumun ilk yıl konu başlığı “The Red, Black and White” (Kırmızı, Siyah ve Beyaz) olarak belirlenir (Pultar ve Kırtunç, 2004). İngilizce olarak gerçekleştirilen sempozyumun ilkinin böyle bir konu başlığıyla düzenlenmesi dikkat çekici. Sempozyum yabancı dil üzerine eğitim yapan bölümleri tarafından, Amerikalılar ve İngilizlerle ortak ev sahipliğinde gerçekleştirilmesinden dolayı bu konu başlığı onlar tarafından önerilmiş olabilir ancak Türkiye’deki toplumsal ve kültürel ortamla ilişkilendirilmesi noktası göz ardı edilmişe benziyor. Amerika’da yaşanmakta olan bir sorunun veya konunun Türkiye’de tartışılması mümkündür elbet ancak mademki etkinlik Türkiye’de gerçekleştiriliyor, tematik çerçevenin kısmen de olsa bölgesel ya da yerel bir temele oturtulması gerekirdi. Sonraki yıl daha geniş kapsamlı katılımı gerçekleştirilen sempozyumun ev sahipleri listesine British Council ile Amerika Birleşik Devletleri İstihbarat Biriminin katılması dikkat çekici. On yıl boyunca her yıl düzenlenen sempozyum şimdilerde iki ya da üç yılda bir yapılmaktadır (<http://css.ege.edu.tr/>). İlk yıllarda ağırlıklı olarak yabancı konuşmacılara yer verilen sempozyumda yıllar içerisinde yabancı konuşmacıların

giderek azaldığı, daha doğrusu ilk yıllardaki gibi ilgi göstermedikleri, bu nedenle de sempozyumun yerli konuşmacı ve katılımcılarla sürdürülmeye çalışıldığı dikkati çekiyor. Düzenlenme aralığının giderek açılması ilk başlardaki heyecanın aynı düzeyde devam etmediğinin de göstergesi olsa gerek.

Ege Üniversitesi tarafından başlatılan bu girişim bir düşünsel geleneğin Türkiye’de tanınması açısından elbette önemlidir. Ancak söz konusu etkinliğin Amerikan ve İngilizlerin ev sahipliğinde ve ağırlıklı katılımıyla gerçekleşmesi, Türkiye’de de ancak yabancı dil kökenli akademisyenlerden oluşan grupla sınırlı kalması daha işin başında dar bir çevrede kalmasına neden olmuştur. Ayrıca kültürel çalışmaların Türkiye’ye İngiliz ve Amerikan filoloji bölümlerince getirilmesi de Türkiye’de geniş akademik çevrelere yayılmasının önünde bir engel oluşturmuştur. İngiltere’de de filoloji bölümü bünyesinde kurulmuştu ancak kendi özgün dinamiklerine sahipti ve toplumda sorunsal anlamda ciddi anlamda karşılığı vardı. Türkiye’ye getirilen tarzıyla kültürel çalışmalar kendisinin özgün oluşturucu temellerinden çoktan kopmuş ve doğrusunu söylemek gerekirse dar bir akademik çevrede akademik bir gösteriş alanı hâline gelmişti zaten. Özgünlüğünü yitirmiş bu yapıyla Türkiye’ye taşınması ve burada da toplumda karşılığı olup olmadığına bakılmaksızın ya da sentezleme çabasına gerek duyulmaksızın kuram ve kavramlarının tıpatıp tekrarlanması ve aktarılması biçiminde bir tavırla sahiplenilmesi, eklettik kalmasının asıl nedenidir. Oysa kültürel çalışmalar, en azından gelişiminin ilk yıllarında toplumdaki önemli sorunlara çözüm bulmak üzere önemli araştırma konuları ve oldukça zengin yöntem bilimsel yaklaşımlarla akademik dünyanın içerisinde belirmiştir. Belki daha işin başında söz konusu kavram ve yöntem bilimsel yaklaşımlara dikkat çekilseydi ve Türkiye’deki toplumsal ve kültürel sorunlara uyarlanma çabasına girilseydi söz konusu geleneğin önemli bir akademik katkısı olabilirdi. Akademik veya entelektüel kuram, kavram ve yaklaşımların daha sağlam temellere oturabilmesi için her şeyden önce toplumda karşılıklarının olması da gerekir. Kültürel çalışmaların Türkiye serüveninin en önemli çıkmazlarından biri budur aslında. Ama yine de bir akademik geleneğin belli bir akademik çevreyle sınırlı kalsa bile Türkiye’ye taşınması ve tanıtılması önemli bir katkı olarak değerlendirilmelidir.

4.2. Kültürel Çalışmaların Akademik Yapılanma Süreci

Kültürel çalışmaların Türkiye’ye girişi yukarıda sözü edilen sempozyumla sınırlı kalmamış, bir süre sonra Kültür Araştırmaları Derneği (1999) adıyla kurumsal bir yapıya da kavuşturulmaya çalışılmıştır. Sempozyumun gerçekleşmesine katkı veren gruptan bazı akademisyenler derneğin kuruluşuna öncülük etmiştir. Ancak kuruluşundan bu yana derneğin yönetim ve üye yapısına bakıldığında genelde

küçük bir grupla sınırlı kaldığı gözlenmektedir. Birkaç çalıştay ve konferansın dışında çok da etkin olmadığı dikkati çekmektedir. Bu derneğin yanı sıra Türkiye’de kültürel çalışmalar adıyla birkaç dernek yapılanması daha dikkati çekmekteyse de bunların genelde kültürel çalışmalar geleneğiyle ilişkilerinin olmadığı, yalnızca kültürel çalışmalar adını havalı buldukları için tercih ettikleri tahmin edilmektedir. Gerçekten kültürel çalışmalar yapmak amacıyla kurulan tek dernek yukarıda sözü edilen Kültür Araştırmaları Derneğidir, ancak o da kuruluşunun ilk yıllarındaki heyecanı yitirmiş gibi görünüyor.

Dernek yapılanmasıyla eş zamanlı olmak üzere kültürel çalışmaların üniversitelerde akademik programlar biçiminde yapılanmaya başladığı da görülmektedir. Bu anlamda ilk iddialı adımı Sabancı Üniversitesi atar ve 1999 yılında Cultural Studies (Kültürel Çalışmalar) adıyla bir lisans programı, ardından da aynı adla yüksek lisans programı açar. Üniversitenin web sayfasında programa ilişkin şu tanımlama dikkati çekiyor: “Geniş bir konu ve kuramsal yaklaşım yelpazesini kapsayan programda özellikle vurgulanan alanlar arasında edebiyat ve kültür kuramı, toplumsal cinsiyet ve cinsellik, uluslararası hareketlilik ve göç, etnik kimlikler ve vatandaşlık, temsil politikaları, bellek çalışmaları ve sözlü tarih sayılabilir.” Benzer derslerin yüksek lisans programında da biraz daha ayrıntılı olarak verilmekte olduğu görülmektedir (<https://www.sabanciuniv.edu/tr/kulturel-calismalar-lisansustu>).

Sabancı Üniversitesi, Kültürel Çalışmalar lisans programı mezunlarının iş ve meslek alanlarını da tanımlamakta. Söz konusu programdan mezun olanların özel sektörde, özellikle de reklamcılık, halkla ilişkiler, pazarlama alanlarında; kamu sektöründe devlet destekli projelerde, yerel yönetim girişimlerinde, AB ve diğer uluslararası projelerde görev alabilecekleri; sivil toplum kuruluşları kapsamında kültür politikaları, toplumsal politikalar, eğitim, insan hakları, kadın hakları, mülteciler ve sığınmacılar üzerine sosyal yardım çalışmaları ve eylem araştırmaları yapabilecekleri belirtilmektedir.

İş ve meslek alanı tanımı ilk bakışta çekici gelmekle birlikte, bir lisans programının her şeyden önce belli mesleki alanlarla doğrudan ilişkili olması beklenir. Bu anlamda kültürel çalışmalar alanı mezunu için netleşmiş bir meslek tanımı bulunmamaktadır. Üniversitenin nitelikli ve entelektüel akademik kadrosunun katkılarıyla bu programda öğrenim gören öğrenciler iyi bir entelektüel düzeye gelebilirler ancak alınan eğitimin belirlenmiş bir mesleki tanımının olmaması, burada eğitim alan kişilerin kariyer planlaması sürecini olumsuz etkileyebilir. Sonuçta söz konusu alan doğduğu ülkede bile akademik anlamda henüz tam anlamıyla bilimsel bir disiplin olarak tanınmamakta, mesleki anlamda bir karşılığı bulunmamaktadır. Sabancı Üniversitesinin sınırlı öğrenci kontenjanıyla böyle bir programı

entelektüel bir alan oluşturmak amacıyla açması kendi özgün koşullarında doğal karşılanabilir, ancak aynı koşullara ve aynı öğrenci yapısına sahip olmayan diğer üniversitelerin bu tür programlara yönelmeleri gerekliliği konusu tartışmalıdır.

Ama diğer üniversitelerin bazıları da bu serüvene bir biçimde dahil olurlar. Aynı yıl, yani 1999'da Bilgi Üniversitesi bünyesinde Kültürel İncelemeler adıyla bir yüksek lisans programı açılır. Ancak programın müfredat yapısına bakıldığında kültürel çalışmalar geleneğinin aynen kopyalanması yerine daha eklettik bir yapıya sahip olduğu dikkati çekmektedir. Programın içeriğinde bir yandan kültürel araştırmaları konu alan dersler, bir yandan da medya ve iletişim kuram ve araştırmalarına ağırlık veren dersler yer alır. Bu yanı sıra Bilgi Üniversitesinde açılan programın kültürel çalışmalar geleneğinin uzantısı olmaktan çok, iletişim bilimleri ve kültür sosyolojisi karması bir özellik sergilediği söylenebilir.

Daha sonra Boğaziçi Üniversitesi bünyesinde Eleştirel ve Kültürel Çalışmalar adıyla açılan yüksek lisans programı dikkati çekmektedir. Çağdaş eleştirel kuram ve yaklaşımlar, edebiyat eleştirisi, kültür eleştirisi, kimlik odaklı toplumsal eleştiriler bu programın müfredat içeriğini oluşturur. Burada ilginç olan nokta, kültürel çalışmalar geleneğinin zaten doğası gereği eleştirel düşünce üzerine temellenmiş olmasına karşın kültürel çalışmalar kavramının yanına bir de eleştirel kavramının eklenmesine neden gerek duyulduğudur. Belki kültürel çalışmaların eleştirel yanına özellikle vurgu yapılarak programın mahiyetinin daha açık anlaşılması amaçlanmış olabilir.

Kültürel çalışmaların üniversitelere taşınması serüvenine Boğaziçi Üniversitesi ile aynı yıl Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Medya ve Kültürel Çalışmalar Yüksek Lisans Programıyla katılır. Üniversitede iletişim eğitimi veren bir akademik birim olmamasına karşın medya adının eklenmesiyle açılan program; iletişim bilimleri, medya çalışmaları, cinsiyet kimlikleri, siyasal iletişim odaklı bir müfredat yapısıyla eğitim vermeye başlar.

Kültürel çalışmalar alanı özellikle Türkiye'de son yıllarda özellikle iletişim bilimi akademisyenlerince sahiplenilmeye başlanmıştır. Alanın medya metinlerinin çözümlenmesine ilişkin sunduğu kavram ve yöntemsel olanaklar iletişim bilimleri ve medya çalışmaları açısından ilgi çekmektedir. Bu yönüyle Hacettepe Üniversitesi bünyesinde yer alan iletişim fakültesi ve iletişim akademisyenlerinin de katkısıyla Kültürel Çalışmalar ve Medya adıyla açılan yüksek lisans programı dikkati çekmektedir. Bölümün müfredatına günümüz dijital iletişim teknolojileriyle de ilişkilendirilerek güncel bir devinim kazandırıldığı gözlenmektedir. Programın tanıtım metninde yer alan şu ifadeler de bu yöndeki gözlemimizi pekiştirmekte-

dir: “Bilindiği üzere, günümüzde dijital medyanın gelişmesiyle birlikte kültür ve iletişim alanı yeni boyutlar almış, yeni sorunlar üretmiş ve pek çok yeni alt alanı ortaya çıkarmıştır. Medya içeriklerinin üretiminde geleneksel medya profesyonelleri kadar, kullanıcıların da etkin bir hâle gelmesiyle birlikte, hem akademik sorun/araştırma alanlarının genişlemesi ve derinleşmesi hem de iş alanlarında bir çeşitlenme söz konusu olmuştur. Bu bağlamda, programın iletişim fakültelerinde henüz ciddi bir eksiklik olarak yaşanan dijital medya donanımına haiz akademisyenler yetiştirmesi mümkün olacak.” Hacettepe Üniversitesinde kültürel çalışmalar alanında ayrıca bir akademik derginin (Moment) yayımlanıyor olması da bu yöndeki ciddi akademik tavrı ortaya koymaktadır.

Bunların dışında da aynı adla ya da farklı adlarla çeşitli devlet ve vakıf üniversitelerinde kültürel çalışmalar adını taşıyan çok sayıda yüksek lisans programlarının açılmaya devam ettiği gözlenmektedir. Yukarıda adı geçen üniversitelerin ardından bir vakıf üniversitesi olan ve İngilizce eğitim veren İstanbul Şehir Üniversitesinde Kültürel Çalışmalar (Cultural Studies) adıyla yüksek lisans programı açıldığı görülmektedir. Orta Doğu Teknik Üniversitesi kökenli bir grup akademisyenin öncülüğünde kurulan programın müfredat yapısı diğerlerine göre İngiliz Kültürel Çalışmalar geleneğiyle biraz daha benzerlik göstermektedir. Kültürel çoğulculuk, antropolojik temelli dilbilimsel yaklaşımlar, cinsiyetçilik, toplumsal kimlikler, etnikçilik gibi konular programın kapsamını oluşturmaktadır. Ancak belirtilen konu ve derslerin Türkiye’nin gerçekleriyle ne denli ilişkilendirilebildiği noktasının ayrıca ele alınması gerekir.

Daha sonraki yıllarda kültürel çalışmalar adını taşıyan ancak bir geleneğin uzantısı olmaktan çok, kültür ve iletişim alanlarının birleşiminden oluşan yüksek lisans programlarının açıldığı görülmektedir. Bunlardan biri Medya ve Kültürel Çalışmalar adıyla İstanbul Arel Üniversitesi bünyesinde açılan yüksek lisans programıdır. Program, kültür alanındaki çalışmalardan çok iletişim alanındaki derslerle yürütülmektedir. Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesinde Disiplinlerarası Kültürel Çalışmalar adı altında açılmış olan bir yüksek lisans programı dikkati çekiyor. Aynı adla İstanbul Kültür Üniversitesinde de bir yüksek lisans programı bulunmaktadır. Her iki programda da kültürel çalışmaların disiplinlerarası yanına vurgu yapılmış olması ilginçlik oluşturuyor. Kültürel çalışmaların doğasındaki disiplinlerarasılık burada belirgin biçimde vurgulanmaktadır. Sakarya Üniversitesinde kültürel çalışmalar adıyla bir yüksek lisans programı mevcuttur. Erciyes Üniversitesinde yine kültürel çalışmalar adıyla bir yüksek lisans programı dikkati çekiyor. Üsküdar Üniversitesi bünyesinde açılan Medya ve Kültürel Çalışmalar Yüksek Lisans Programı bu anlamda daha bilinçli ve amacına yakın bir müfredat yapılanmasısıyla eğitim

vermektedir. Medya çalışmaları ve kültürel çalışmalar olmak üzere iki bilim dalı üzerine temellenmiş program kapsamında bir yandan kültürel çalışmalar geleneği içerisinde oluşan kuramlar, kavramlar ve yöntemlere ilişkin dersler yer alırken diğer yandan da bu kuram ve yöntemlerle uyumlu iletişim ve medya çalışmaları odaklı derslere yer verilmektedir. Burada adı geçenlerin dışında da çeşitli üniversitelerde aynı ya da benzer adlarla yüksek lisans programlarının mevcudiyeti söz konusudur. Bunların yanı sıra Yıldız Teknik Üniversitesinde kültürel çalışmalar adı altındaki doktora programı dikkati çekiyor.

Görünen o ki kültürel çalışmalar adı Türkiye’de akademik çevrelerde bir çekiciliğe sahip. Ancak bu çekiciliğin bir yandan geleneğin özüyle ne oranda ilişkili olduğu, diğer yandan da Türkiye’nin toplumsal gerçekliğiyle ne oranda ilişkilendirilebildiği konusu tartışmalıdır. 1990’ların ortalarından itibaren Türkiye’de kültürel çalışmalar konusunda akademik çevrelerde bir çaba gözlenmekteyse de bunun tatmin edici bilimsel veya entelektüel ürünlere dönüştüğünü söylemek mümkün değil. Bireysel düzeyde birtakım çalışmalar elbet yapılmakta, makaleler yazılmakta, kitaplar yayımlanmakta. Ancak bunların da çoğunlukla İngiliz asıllı Kültürel Çalışmalar Geleneği içerisinde oluşan kuram ve kavramların aktarılmasından öteye geçemediğini de söylemek gerekir.

Diğer yandan kültürel çalışmalar geleneği akademik ortamda lisans ve lisansüstü düzeyde kendisine yer bulduysa da akademik kariyer planlamasında bu alanın açıkça bir karşılığının olmaması da önemli bir sorun olarak belirtilmelidir. Şöyle ki lisans ve lisansüstü düzeyde eğitim verilmekte olan bir alanın doçentlik ve profesörlük düzeyinde akademik uzmanlaşmaya açık hale getirilmesine olanak verilmesi gerekir. Alana ilişkin çalışmalar ve alınan eğitim branşlaşma noktasında tıkanıp içindir ki kuramsal, kavramsal ve yöntembilimsel zenginlik katması olası bir alan hobi olarak ilgi görmekten öteye geçememektedir. Kültürel çalışmalar adı altında çok sayıda yüksek lisans programının olması söz konusu alanda bilinçli ve alanın doğasına uygun çalışmalar yapılmakta olduğu anlamına gelmez.

4.3. Popülerin Çekiciliği ve Geçici Heves

Bir öz eleştiri olması açısından söylemek gerekir ki bizler Türk akademisyenler olarak çoğunlukla içerisinde bulunduğumuz toplumsal gerçeklikle ilişki kurmadan üyesi olduğumuz toplumla mesafeli, kendi içimize kapalı, yukarıdan bakma tavrından nedense bir türlü vazgeçemiyoruz. İşin paradoksal yanı ise bir yandan içerisinde bulunduğumuz topluma yukarıdan bakarken diğer yandan da bilimde öncü olarak gördüğümüz Batılı entelektüel ve akademisyenlere hayranlık içerisindeyiz. Bu hayranlık ise Batı entelektüel ve akademik ortamında üretilen her şeyi

sorgusuz sualsiz, eleştirisiz alıp aynen kabul etmeye yönelmemize neden oluyor. Kültürel çalışmalar geleneği bunun en çarpıcı örneklerinden biri. Yıllardan beridir Türk entelektüeller ve akademisyenler tarafından kültürel çalışmalar içerisinde biçimlenen kavram ve kuramlar hayranlıkla kaleme alınmakta, aktarılmakta, konuşulmakta. Bazen de Türkiye'deki toplumsal ve kültürel sorunlar ya da durumlar söz konusu kavram ve kuramlarla açıklanmaya, anlatılmaya çalışılmaktadır. Oysa başka koşullarda, tümüyle farklı dinamiklerle geliştirilen kavram ve kuramların başka bir ortama tıpatıp aktarılması ve uyarlanması her şeyden önce bilimsel düşünüşe aykırıdır. Ancak onlara kapalı kalmak biçiminde bir anlama da çekilmemeli. Yurt dışındaki entelektüel ve akademik çevrelerde olup bitenden haberdar olmak, üretilen bilimsel bilgiyi, kuram ve kavramları, yöntem ve teknikleri bilmek ve aktarmak gerekir. Ancak her birinin üretildiği ortamın dinamiklerini, dönemsel ve ortamsal koşullarını çok iyi analiz etmek gerekir. Oysa Türk akademisyen olarak çoğunlukla Batılı akademisyen ve entelektüelleri hayranlık içerisinde izlemekle, ürettikleri ya da kullandıkları her kavram ve kuramın peşine düşmekle zaman harcarken aslında içerisinde bulunduğumuz gerçeklikle yeterince ilişki kurmayı biraz ihmal ediyor gibiyiz. Türkiye'deki akademisyenler arasında popülerlik kazanan Batılı entelektüellerin ve de kavram ve kuramların değişkenlik içerisinde akıp gitmesi de bunun bir göstergesi değil midir? Batı'da her popüler olan kavramı ya da entelektüeli büyük bir hayranlıkla alıp sahipleniyoruz ama bu sahiplenmemiz çoğu zaman süreklilik de göstermiyor. Daha popüler birileri ya da birtakım kavramlar çıkınca anında terk edip diğerini izlemeye yöneliyoruz. Yani açıkçası biraz savruluyoruz gibime geliyor. Yeterince anlaşılamayan, derinlikli kavranamayan kavram, kuram ve kişilerin geçici hevesten ve zaman kaybından öte bir katkıları olmayacağı gerçeğini kabul etmek zorundayız. Yabancı kavram ve kişilerle geçici bir bilgi gösterisi yapabiliriz ancak bunun akademik dünyada gerçek anlamda bir yeri olmadığını da kabul edilmesi gerekir. Kültürel çalışmalar geleneğinin de Türkiye'ye biraz da akademik ve entelektüel gösteriş hevesiyle getirildiği ancak bu hevesin derinlikli bir temelinin olmadığı da bir gerçek.

Diğer yandan kültürel çalışmalar 1990'larda kendi özgün oluşturucu temellerinden çoktan kopmuş ve postmodernist düşünsel iklim içerisinde biçimlenen postyapısalcılığın parçalı, metne indirgenmiş betimsel analizlerine hapsolmüştü. Başlangıçtaki eleştirel karakterinden ve toplumdaki sorunlara gerçekçi dokunuş yetisinden tümüyle uzaklaşan kültürel çalışmalar giderek akademik ortamın burjuva entelektüellerinin suya sabuna dokunmayan oyun alanına dönüşmekteydi. Başka bir deyişle neoliberal paradigmanın içerisinde geliştirilen kavram ve kuramlarla kendilerine entelektüel tatmin alanı yaratmaya çalışan beyaz burjuva

aydınların ilgi alanına sıkışan (Aksoy, 2018) bir kültürel çalışmalar yapılanmasından söz edilebilir. İşte tam da bu noktada ve bu karakteriyle Türkiye'ye girmiş ve burada da çoğunlukla benzer entelektüel ve akademik çevrelerce aynı tavrıla sahiplenilmişti. Kültürel çalışmaların Türkiye serüveninin bugün hâlâ büyük ölçüde bu hâliyle devam etmekte olduğu görülmektedir.

Kültürel çalışmaların Batılı ülkelerde şimdilerde artık yalnızca hobi niteliğinde bir akademik ve entelektüel ilgi alanına dönüşmesinin nedenlerinden biri de 1980'lerden itibaren kapitalist dünyada uygulanmaya başlanan neoliberal politikalarla birlikte üniversitelerin kamusal yapılarının zayıflaması ve böylece devlet destekli kaynaklarının da kısıtlanmasıdır. Üniversiteler kendi öz kaynaklarından beslenmeye bırakılınca da ayakta kalabilmek için ticari bir nitelik kazanmaya başladı. Bu da üniversitelerin entelektüel kuramsal alanlardan daha somut birtakım toplumsal projelere doğru kaymasına ortam hazırlamıştı. Bu noktada kültürel çalışmalar geleneği içerisinde geliştirilen yöntembilimsel analiz teknikleri daha etkin kullanılabilirdi ancak söz konusu geleneğin kurucuları ve sürdürücüleri çoğunlukla kuramsal çalışmayı tercih eden akademisyenlerden oluştuğu içindir ki yeni sürece uyumlanmaları pek de mümkün olmadı. Tam da bu noktada Türkiye'ye girmesi ve Türkiye üniversitelerinde bilinen hâle gelmesi aynı tavrın alana hâkim olmasına neden oldu. Kaldı ki Türkiye'de de Batı'da olduğu gibi üniversiteler ampirik araştırma yöntem ve teknikleriyle gerçekleştirilen çok daha somut projelere yönelmektedirler. Dolayısıyla da pür kuramsal alanlar entelektüel hobi olmaktan öteye gidememektedir.

4.4. Kültürel Çalışmaların Güncele Uyarlanması

Kültürel çalışmalar, yirminci yüzyılın ikinci yarısına damgasını vurmuş zengin bir entelektüel oluşumdur. Bu gelenek içerisinde geliştirilen kuram ve yöntemler gerek dünyada gerekse de Türkiye'de siyasal, ekonomik, toplumsal ve kültürel süreçlerin doğru analiz edilebilmesi, sorunların ortaya konularak çözüm yollarının bulunabilmesi için önemli bir entelektüel ve akademik temel oluşturabilir. Kültürel çalışmaların içerisinde gelişen kavram ve kuramları, hiçbir katkı yapmadan tekrarlamak, alanın bir süre sonra tümüyle yok olmasına ya da yukarıda değinildiği gibi akademik bir hobi alan olarak kalmasına yol açar. Oysa bu interdisipliner alan içerisinde oluşturulan kavram, kuram ve yöntemleri dijital teknolojilerin, sosyal medyanın, hatta biyoteknolojinin, genetik alanındaki gelişmelerin, çevre ve iklimin insanlar ve toplumlar üzerindeki dönüştürücü etkilerini anlamak için kullanmak mümkündür. Raymond Williams'ın kültür ve teknoloji ilişkisini değerlendiren çalışmaları bugünün insan ve teknoloji ilişkisini irdelemek, dijital

teknolojilerin dünyayı nereye götürmekte olduğunu anlamak açısından önemli ipuçları verebilir. Bugünlerde dünyayı saran coronavirus krizinin yaratacağı olası toplumsal ve kültürel etkilerin incelenmesinde yine bu alanın sunacağı kavramsal ve yöntembilimsel olanaklar değerlendirilebilir. Sonuçta kültürel çalışmalar donmuş bir alan değil, esnek gelişmeye açık bir alandır. Türkiye üniversitelerindeki akademisyenler olarak alanı kendi özgün sorunsallarımız etrafında aktif hâle getirebiliriz. Böylece bu interedisipliner düşünsel alan hem gelişmeye devam eder hem de akademik ortama katkı sunabilir.

5. Sonuç

Sonuç olarak Batı'da, kendi özgün oluşturucu öğeleriyle ortaya çıkıp gelişen, bir politik kültürel tartışma ve araştırma alanı olarak biçimlenen kültürel çalışmalar geleneği gerek dıştan gelen engellemeler gerekse de kendi içindeki çelişki ve çatışmalar nedeniyle zaman içerisinde kuruluş amacından uzaklaşmış, kuruluş sürecindeki dayanaklarını yitirmiş ancak bir yandan da akademik ve entelektüel çevrelerdeki popülerliğini devam ettirerek dünyanın çeşitli ülkelerine yayılmıştır. Türkiye'de de filoloji bölümleri başta olmak üzere yabancı dil eğitimi veren ve de yabancı dilde eğitim yapmakta olan bazı üniversitelerde yer bulmuş ve akademik program yapılanmalarıyla popüler hâle gelmiştir. Ancak dış kaynaklı bu geleneğin Türkiye'deki akademisyenler arasında özgün akademik çalışmalara dönüşemediği, çoğunlukla bireysel akademik ilgi ve tatmin düzeyinde kaldığı görülmektedir.

Diğer yandan ise Türkiye'de kültürel çalışmalar kavramının belli alanlardaki akademisyenlerin dışındaki akademik çevrelerde gereği gibi anlaşılmamış olduğu gözlenmektedir. Filoloji, iletişim bilimleri, kısmen felsefe ve sosyoloji alanındaki akademisyenler bu interedisipliner alana belli ölçüde hâkim olsalar da sosyal bilimlerin diğer alanlarında pek de bilinmediği gözlenmektedir. Bu arada ilginç bir noktaya da değinmeden bitirmeyelim. Türkiye'de alanı öncelikli olarak sahiplenenler, yabancı dil bölümleri olmakla birlikte alandaki çalışmaları Türkçeye kazandırmakta gerekli çabayı göstermemeleri, bu alana ilişkin her tür bilimsel etkinlik ve yayını İngilizcede yapmaları da kültürel çalışmaların belli bir akademik çevrenin içerisinde kalmasının önemli nedenlerinden biri olarak vurgulanmalıdır. Ancak son birkaç yıldır alanın bazı temel kitapları Türkçeye çevrilmeye başlandı. Yabancı dilde eğitim yapan akademik birimlerdeki akademisyenlerin alandaki başlıca temel kaynakları Türkçeye çevirmeleri, en azından alanın Türkiye'deki akademik çevrelerde daha bilinir hâle gelmesine katkı sağlayacaktır. Sonuçta kuramsal, kavramsal ve yöntembilimsel açıdan zengin bir akademik ve entelektüel alan olup bu zenginlikten haberdar olmak akademik gelişmeye de katkı sağlar.

Kaynakça

- Adaklı, G. (2001), "Post Marksizmin Kuramsal ve Siyasal Açmazları", *Praksis*, 1s.13-32.
- Aksoy, E. (2018), "Türk Üniversitelerinde Kültürel Çalışmalar Alanının Kurumsallaşması," *Turkish Studies, International Congress on Social Sciences II, Volume 13/15, Spring*, p:431-442,
- Althusser, L. (2003), *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*, çev: Alp Tümertekin, İthaki Yayınları.
- Bouse, M. ve Yücel, H. (2017). *Kültürel Çalışmaları Anlamak*, Çev. Halime Yücel, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Cvetkovich, A. and Kellner, D. (1997) *Articulating the Global and the Local, Globalization and Cultural Studies*, Boulder, Co.: Westview Press.
- Derrida, J. (1978), *Writing and Difference*, trans: Alan Bass, Chicago University of Chicago Press.
- Etike, Ş. (2018), "Kültürel Dönemeç: Postmodernizmin Eleştirel İletişim Çalışmalarına Etkisi Üzerine Bir Tartışma," *Ankara Üniversitesi İlef Dergisi*, 5 (1) • bahar/spring: 91-109.
- Foucault, M. (1999), *Bilginin Arkeolojisi*, çev: Veli Urhan, Birey yayınları.
- Gramsci, A. (1985) *Selections from Cultural Writings*, 389-390. Edited by David Forgacs and Geoffrey Nowell-Smith. London: Lawrence and Wishart.
- Gramsci, A. (1997). *Hapishane Defterleri* (çev. Adnan Cemgil). İstanbul, Belge Yayınları.
- Hall, S. et al (1980) *Culture, Media, Language*, London: Hutchinson.
- Hebdige, D. *Subculture. The Meaning of Style*, London: Methuen
- Hoggart, R.(1957), *The Uses Of Literacy*, Chatto-windus.
- Kellner, D. (2016). *Kültürel Marksizm ve Kültürel Çalışmalar*, Çev. Fatih Tezcan, *ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*, Temmuz, 2016, 9(2), 132-1
- Laclau, E. Mouffe, C. (2008). *Hegemonya ve Sosyalist Strateji*, (çev. A. Kardam-D. Şahiner), İstanbul: Birikim Yayınları.
- Moment, Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi
- Pultar, G, Kırtunç, A.L. (2004), "Cultural Studies in Turkey: Education and Practice," *The Review of Education, Pedagogy and Cultural Studies*, 26:129-153
- Sarup, M. 2017) *Postyapısalcılık ve Postmodernizm*, çev. Abdülbaki Güçlü, Pharmakon Kitap,
- Saussure, F. (2001), *Genel Dilbilim Dersleri*, çe: Berke Vardar, İstanbul.
- Slater, P (1998), *Frankfurt Okulu: Kökeni ve Önemi – Marksist Bir Yaklaşım*, Çev. Ahmet Özden, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- Smith, P. (2007), *Kültürel Kuram*, Çev. Selime Güzelsarı, İbrahim Gündoğdu, Babil Yayınları, İstanbul.
- Thompson, E.P. (2004), *İngiliz İşçi Sınıfının Oluşumu*, çe. U. Kocabaşoğlu, Birikim Yayınları
- Turner, G. (2016). *İngiliz Kültürel Çalışmaları*, Çev. Deniz Özçetin ve Burak Özçetin, Ankara: Heretik Yayınları.
- Williams, R. (1997), *Culture and Materialism: Selected Essays*, Verso Books.
- Williams, R. (2003), *Televizyon, Teknoloji ve Kültürel Biçim*, Çev. Ahmet Ulvi Türkbağ, Dost Yayınları, Ankara.
- Williams, R. (1993), *Kültür*, Çev. Suavi Aydın, İmge Kitabevi, Ankara.

La Paz'da koronavirüs salgını, Reuters